

Justitiedepartementet

Yttrande över SOU 2024:55 En översyn av 23 kap. brottsbalken

Dnr Ju2024/01907

Inledning

På senare tid har över ett trettiotal utredningar som berör barn och unga i olika kontexter i förhållande till den organiserade brottsligheten antingen påbörjats, lämnats eller remitterats. Vissa av dessa lagförslag är delvis överlappande vilket försvårar möjligheten att bedöma effekten för barn och elever samt i förekommande fall vuxna elever.

I fråga om föreliggande betänkande svarar Skolverket endast på de delar som berör myndighetens instruktionsenliga förvaltningsområde.¹ Yttrandet berör således avsnitt 9 samt 12.4 och författningskommentaren. Även med de senaste årens ökade gängkriminalitet i beaktande avstyrker Skolverket förslagen i dessa delar.

Skolverkets synpunkter

Avsnitt 9

Det kan inledningsvis konstateras att den föreslagna personkretsen i 23 kap. 8 § andra stycket brottsbalken (1962:700) inte överensstämmer med personkretsen i den föreslagna lagen om uppgiftsskyldighet för vissa myndigheter, skolor, hem för vård eller boende och andra i särskild förtroendeställning (nedan: lagen om uppgiftsskyldighet).

Av den föreslagna 23 kap. 8 § andra stycket framgår att ett frivilligt tillbakaträdande även kan ske genom att den som annars deltar (---) och sedan frivilligt avslöjar det planerade brottet för en myndighet, för lärare och övrig personal inom skolväsendet eller elevhälsan (---), eller för någon annan som innehar särskild förtroendeställning i sådan tid att brottets fullbordning till följd av avslöjandet kan förhindras, (---). Förslaget till lag om uppgiftsskyldighet

¹ Se 1 § förordningen (2015:1047) med instruktion för Statens skolverk.

föreskriver å sin sida bland annat en skyldighet för huvudmän, rektorer, lärare och övrig personal inom skolväsendet, och elevhälsan. Några skäl till denna diskrepans i personkretsen mellan förslagen finns inte av motiven.

Av motiven framgår vidare att i uttrycket övrig personal ingår begreppet rektor. Rektor är dock inte att anse som övrig personal, se bland annat 2 kap. 9 och 12 §§ skollagen (2009:800). Skolverket noterar att författningskommentaren nämner att kretsen mottagare av information har sin grund i att bestämmelsen kan antas ha särskilt stor betydelse när det gäller barn och unga. Båda förslagen omfattar emellertid en alltför bred personkrets och det saknas därtill motiv varför en vaktmästare, eller personal i skolmatsalen ska bära samma ansvar som en huvudman, rektor eller någon i särskild förtroendeställning. I synnerhet när begreppet särskild förtroendeställning i motivtexten anges utgöra någon som har ”en formell roll som typiskt sett verkar förtroendeskapande”. Bestämmelsen leder genom detta till en asymmetri i fråga om ansvar enligt skollagen och dess anslutande författningar å ena sidan samt brottsbalken samt lagen om uppgiftsskyldighet å den andra.

Ordalydelsen i 23 kap. 8 § andra stycket pekar inte ut vem som är tänkt att kunna frivilligt tillbakaträda med hjälp av bestämmelsen, till exempel en elev. Det innebär att vem som helst i samhället, så som vårdnadshavare eller andra, kan meddela sig till all personal i skolväsendet. Detta förhållande diskuteras inte heller i motiven till 23 kap. 8 § andra stycket. Bestämmelsens konstruktion innebär också att avslöjandet kan ske inte enbart i anslutning till skolan utan var som helst.

Även om elever inte särskilt pekas ut i bestämmelsen eller i motiven bör ändå förhållandet elever och lärare beröras. Relationen mellan elever och lärare bygger på förtroende och elever kan ofta berätta saker för lärare utan syfte att det ska föras vidare. Möjligen skulle man kunna argumentera för att förslagen syftar till att skydda elever som på grund av sin ålder, oförstånd eller annat inte förmår att själva kontakta Polismyndigheten för ett frivilligt tillbakaträdande, eller vet sitt eget bästa. Det är dock mycket tveksamt om reglerna kommer få en sådan konsekvens. Skolhuvudmännen och deras anställda har dessutom en skyldighet att samverka med och anmäla vissa förhållanden till socialnämnden (29 kap. 13 § skollagen). I motiven står att uppgiftsskyldigheten endast blir aktuell i de fall personen som lämnar uppgifterna vill att dessa ska lämnas vidare, det vill säga någon form av samtycke. Att det skulle vara frågan om ett samtycke framgår dock inte av lagtexten, men bör i så fall särskilt anges.

Vad Skolverket förstår omfattas dessutom många olika typer av brottslighet av denna bestämmelse. Det skulle kunna få till följd att sådant som elevhälsan får kännedom om och som kan falla in under exempelvis 6 kap. brottsbalken omedelbart ska meddelas Polismyndigheten. Ett typiskt exempel är frågor som rör elever som är i 14–15-årsåldern.

Det bör sägas att ett frivilligt avslöjande skulle, om det inte redan omfattas av första stycket, kunna införas som ansvarsfrihetsgrund även utan att en särskild personkrets pekas ut, eller att en uppgiftsskyldighet införs för vissa personer i samhället. I så fall bör utredas om bestämmelsen bör innehålla ett samtycke att meddela uppgiften till Polismyndigheten samt även att ett sådant meddelade förutsätter att det kan ske utan fara för den som meddelar Polismyndigheten eller någon annan.

Motiven till den föreslagna uppgiftsskyldigheten är relativt korta och berör inte de sekretessbestämmelser i 23 kap. offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) som avser skolväsendet. Även andra bestämmelser i samma lag kan vara aktuella. Det är också olyckligt att skolväsendet sammanblandas med till exempel hem för vård eller boende. Ett särskilt avsnitt för skolväsendet hade behövts, eftersom sekretessen ser olika ut för de olika typerna av verksamhet och inom olika skolformer. Det saknas också mer ingående resonemang om vad rekvisitet omedelbart innebär, vilket medför att uppgiftsskyldighetens omfattning blir oklar och regeln därmed rättsosäker. Ur rättssäkerhetssynpunkt finns också skäl att överväga om en upplysningsbestämmelse i skollagen angående uppgiftsskyldigheten behövs.

Inte heller framgår av den föreslagna regeln eller motiven vad följden blir för den som inte omedelbart meddelar saken till Polismyndigheten. Det inte är klarlagt i betänkandet hur 23 kap. 8 – 9 §§ samverkar med lagen om uppgiftsskyldighet. Det förefaller som om att den uppgiftsskyldige möjligen skulle kunna omfattas av underlåtelsebestämmelsen i 23 kap. 9 §, vilket i så fall skulle innebära att den enskilde riskerar straffansvar.

Överhuvudtaget framstår den nya 23 kap. 8 § i kombination med lagen om uppgiftsskyldighet som en utökad underlåtenhetsbestämmelse för vissa yrkesgrupper i samhället. Det förefaller också bli mycket svårt för en enskilde som ingår i den angivna personkretsen att förutse följderna, både för sig själv och andra, av att meddela uppgifterna till Polismyndigheten. Han eller hon kan ju inte känna till i vilken exakt situation personen som anförtrött sig befinner sig i, eller vilka den personen har att göra med. Det förefaller som om att ett orimligt stort ansvar läggs på all personal inom bland annat skolväsendet.

Barn under 18 år, elever och personal², kan omfattas både av 23 kap. 8 § och lagen om uppgiftsskyldighet varför en barnkonsekvensanalys borde ha genomförts av förslagen.

12.4 Konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet

Av konsekvensutredningen framgår att regeringen bör lämna ett uppdrag exempelvis till Statens skolverk att sprida information och kunskap om den nya

² Vikarier och elevassistenter etc. kan vara under 18 år.

möjligheten till tillbakaträdande. Skolverket har ingenting i sak att anföra om ett sådant uppdrag, men vill i sammanhanget nämna att ett sådant informationsspridningsarbete varken behöver vara avhängigt att den föreslagna bestämmelsen i 23 kap. 8 § andra stycket eller lagen om uppgiftsskyldighet blir lag, utan att det redan idag finns behov av informationsspridning inom detta område.

På Skolverkets vägnar

Joakim Malmström
Generaldirektör

Alexandra Lundvik
Jurist

I ärendets slutliga handläggning har även rättschefen Erik Janzon och undervisningsrådet Eva Lindberg deltagit.